

Tervezte: Nagy Lázár.

EGY DÍSZOKLEVÉLNEK RÉSZLETE.

A RÉGI HAZAI ORNAMENTIKARÓL.

A hazai műtörténetnek alig van fontosabb problémája, mint a hazánkban hajdan divott ornamentális izlésnek megállapítása.

Mert aziránt már tisztában vagyunk, hogy a monumentális művészetek körében nem voltunk ujat alkotó nemzet. Az építészetben s a szobrászatban magyar mesterek nem érvényesítették nemzeti jellemüket anynyira, hogy a világ műtörténetében magyar építő vagy szobrászati stílus mint egyenlő rangú tényező a nagy európai stílusok mellé állhatott volna.

Hazai izlés csupán az iparművészet egyes ágaiban érvényesült, leginkább azokban, melyek közvetlenül az egyéniséget szolgálták: a nemzeti viseletben s ami avval legszorosabban összefügg, a fegyverzetben és az öltözet s a fegyverzet díszítésére szolgáló ötvösségben.

E tapasztalásra leginkább az elmúlt évtizedekben rendezett hazai műtárlatok tanítottak bennünket, és legnagyobb jelentőség illette e részben az 1884-ik évi ötvösségi kiállítást.*

Akkor meglehetősen szabatosággal ismertük föl nemzeti művészetünk határvonalait és főirányait. Az ötvösség oly iparművészeti ág lévén, mely egyrészt a nagy művészetekkel, a szobrászattal és építészettel mindenkor legszorosabb kapcsolatban volt és másrészt a ruházatban is előkelő szerepre volt hivatva, e művészeti értékű iparágban legszembetűnőbben nyilatkozott meg a nagy európai stílamlatok találkozás a hazai díszítő izléssel. Megtanulhattuk ekkor, a mit előbb nem láttunk elég világosan, hogy hazánk ötvösesei mindig követték az ő tektonikus alkotásaikban, azok akár egyházi, akár világi

* Vessd ő. „Hazai műtörténetünk és az ötvösségi műtárlat“ című cikket a „Budapesti Szemle“ 1884. évi 39. kötetében.

célokra szolgáltak, azokat az építészeti szerkezeteket és idomokat, melyek a román nemzetek köréből kiindulva, hozzánk is eljutottak. Egyet-mást változtattak e formákon, némelykor másképp is alkalmazták, (mint más országokbeli társaik) ebben láthattuk a helyi zamatot, azonban új stílusokat az építészet körében nem létesítettek.

Ellenben tapasztalhattuk azt is, hogy a külföldről nyert kész konstruktív elemekhez csatoltak néha oly ornamentikát és némely oly tehnikát, a melyeknek hozzáadása által olykor-olykor sajátos hazai ötvösségi stílust bírtak létesíteni. Kutatásaink arra az örvendetes eredményre vezettek, hogy a középkorban és a renaissance utáni időszakban kétféle, egymástól eltérő, sajátos jellemű ötvösségi gyakorlatot, a sodronyzománcot, meg az ú. n. erdélyi zománcot állapíthattuk meg. Egyúttal meggyőződhattunk róla, hogy hazai műtörténetünknek a súlypontja a hazai ornamentika tanulmányában rejlik.

Örömmel üdvözölhetjük, hogy e helyesen fölismert igazság szolgálatában hazánkifiai az utóbbi évtizedekben elismerésre méltó buzgalommal neki feküdtek a hazai ornamentika tanulmányának. Hévvvel és szeretettel gyűjtötték különböző művészeti iparágaknak régi és újabb termékeit, bejárták az országot, megfigyelték a nép ízlését, lerajzolták a díszítéseket. Sőt ezen előmunkálatok gyakorlati alkalmazásának is vagyunk már kor- és szemtanúi. Ennek a mozgalomnak minden hazafi örvendhet, mert friss tetterő s gyakran sok művészi képesség érvényesül benne.

Nem fürkészszük, hogy e kísérletekben mennyi a maradandó és értékes, és mi bennök a selejtes és fonák. Ily forrongás közepette legalább egy darabig ne avatkozzék a kritika többször rontó, ritkán gyámoltó keze az alkotó szellemeknek munkájába. Várjuk meg türelemmel, mire képes a jelen művészi nemzedék, ne zavarjuk teremő kísérleteit, örvendjünk a jónak és legyünk bizalommal tehetsége iránt.

Nekünk, akik a művészeti jelenségek multjával foglalkozunk, más a föladatunk, s az elég nagy, mert egy ezer éves multnak az emlékeit kell fürkészniünk. E föladatnak csak egy kis részét végeztük eddig és bár nagyérdemű úttörőink voltak, ne altassuk magunkat abban a hitben, hogy hazai műtörténetünknek összes rejtélyei elég világosan állanak előttünk.

Hazai emlékeinknek csak egy részét ismerjük elég pontosan. Ott vagyunk most, a hol előbbre haladott országok évtizedekkel ezelőtt állottak. Csak most folyik építészeti, szobrászati s egyéb maradványainknak beható kritikus vizsgálata és gyűjtése. Vizsgálatainkban gyakran még nem követjük azt a tudományos módszert, mely nélkül az egyes korszakoknak művészeti jelenségeit egymással és előbbi korszakoknak szálaival össze kell fűzni. Gyűjtéseinkben véletlen izlésnek és szeszélynek, némelykor még a teljes rendszertelenségnek is túlságosan engedünk tért, és a mi talán épp oly nagy baj, nem vagyunk a régi hazai művészeti alkotásoknak méltatásában elég tárgyilagosak és körültekintők. Elszigetelt, magukra álló tüneményeket vélünk néha észlelni, nem vesszük észre, hogy hazánk határain túl is voltak hasonló jelenségek, melyeknek hazánk művészeti viszonyaira csak úgy volt hatásuk, a mint a forrongó jelenben ezer szál fűz bennünket a művészetnek nagy európai áramlataihoz.

Ámbátor hazánk műtörténeti irodalma legutóbb kedvező irányban fejlődött, indokoltaknak véltem ezeket az aggályokat ismételn, a mikor műtörténetünk legfontosabb problémájáról, hazánk multjában dívott ornamentális izlésnek megállapításáról van szó.

Vannak, a kik e probléma megoldását meglehetősen könnyűnek és elég egyszerűnek vélik. Csak be kell járni az országot és meg kell figyelni a nép munkáját, híven le kell rajzolni a díszítményeket, melyeket az agyagművesek az ő cserepeikre raknak, le kell másolni a cifra díszítményeket, melyekkel a suba-, szűr- és bunda-szabók gazdáink ruháját ékítik, be kell hatolni a szorgalmas magyar menyecskek otthonába és össze kell gyűjteni a varrottas s egyéb mustrákat a cihákról, a terítőkről és egyéb fehérneműekről,

ezt évek hosszú során át folytatni kell és a szorgalmas gyűjtő fáradozásából oly gazdag képes album keletkezik, melyet bátran el lehet nevezni „magyar ornamentiká“-nak.

Nem vonom kétségbe, hogy egy képes album, mely így keletkezik, igen hasznos munka.* Évtizedes kitartó szorgalomtól nem lehet a legszivesebb elismerést megvonni. Csakugyan fonák eljárás volna belemélyednünk a nemzeti ornamentika multjába, a nélkül, hogy a napjainkban élő népzlés termékeit ismernők. Az iránt sincs kétség, hogy csak a műhelyekben, paraszt-otthonokban s a nyilvános és magángyűjteményekben található mustrák alapján állhat elé az országban dívó népzlés képe.

Azonban, fölfogásom szerint, módszeresen kell gyűjteni, ha azt akarjuk, hogy a gyűjtemény tudományos problémák megoldására kellő alapul szolgálhasson. Milyen föladatai vannak hazánkban a módszeres gyűjtésnek, azt etnografusaink jól tudják. Közismeretű tény, hogy vannak készítmények, melyek nemzetiség és vidék szerint, sőt néha faluról-falura egymástól különböznek: ezekben nyilvánul egy-egy nemzetiség, egy-egy vidék, egy-egy falu izlése. A lelkiismeretes gyűjtő tehát, a ki a népzlést fürkészi, minden ily topografiai vagy népies egység mustráit egyenként fogja fölvenni és ez egység szerint fogja bemutatni. Ha másképp járna el, tévedne és megtévesztené egyúttal az etnografusokat; mert talán általános magyar mustrának mutatna be olyat, mely csak egyes magyar községekben dívik, és néha magyar mustrának állítana olyat, mely csak ruthének, szerbek vagy svábok körében van használatban. E tévedésből azután nagy hiba és nagy baj származhatik. Így „magyar“ izlés gyanánt tűnhetik fel valami diszítés, mely nem általános „magyar“, de csak „szilágy-nagyfalusi“; a nem elég óvatos gyűjtő ezáltal a speciést a genus helyébe állította, a mi tudományos hiba. A hibából azután az a baj keletkezik, hogy az illető mustra történetét megállapítani gyakran lehetetlen, mert egy-egy lokális mustrának előzményei legtöbbször csupán azon vidéken állapíthatók meg, a hol él.

Tehát hazánknek sajátos néprajzi viszonyai mellőzhetlenül megkövetelik a nép kezén forgó mustráknek vidékenként való összegyűjtését.

Sőt többet is kívánnék, azt, hogy a kutató a nép ajkáról szerezzon magának biztosságot, miképp értelmezi az az ő mustráit. Minden mustrának meg szokott lennie a maga neve, azt a kutató följegyzi. Tanácsos falunként, a hol ipar van, az összes mustrákat kézrekeríteni, így módot nyerünk, hogy az azon a vidéken talán nemzedékek óta dívó sajátos izlés körét bizton megismerjük.**

A mustrák gyakran pusztán geometriai idomokra szorítkoznak. Ezek közt vannak azok, melyeket maga a nép talált föl. Hogyha a mustrák a növények világából valók, akkor már inkább van okunk utána járni, hogy honnan kerültek a nép hajlékába. Eredhetnek az úri néptől és nem egyszer megleljük a forrást, melyből az úri nép merített. Hogyha állati vagy emberi motívumok szerepelnek bennük, akkor is régibb vagy modern speciális forrásból erednek, vagy valamely véletlen körülménynek köszönik keletkezésüket. A nép izlését fürkésző kutató mindezeket és sok egyebet figyelmére

* Az utóbbi évtizedekben megjelent hazai mustragyűjtemények között a két legbecsesebb Pulszky Károly és Huszka József könyve. *Dr. Pulszky Károly*, A magyar háziipar diszítványai. A szöveget írta a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter meghagyásából. A kromolitografiai táblákat készítette Fischbach Frigyes. Budapest, 1878. (Acta nova Musei Nationalis Hungarici Tomus II.). *Huszka József*, Magyar ornamentika. Irta és rajzolta, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi, valamint a kereskedelemügyi ministeriumok segítségével kiadja a szerző. Budapest, 1898.

** 1880-ban Simó Ferencné úrhölgy szives volt számomra a himző mustrákat összeállítani, melyek a szilágy-nagyfalusi háziiparban használatosak. Adjuk e mustrák hű ábráit és minden egyes mustra mellé oda jegyezzük az elnevezést, mely alatt ez a nép száján ismeretes.

méltat, nem áll meg ott, hogy egyszerűen mustrákat másol, hogy azután azokat, mint a népies képzelem általános vagy speciális termékét, a nyilvánosság elé hozza. A nyers anyag, a melyet gondos rajzoló össze gyűjtenek, lehet igen becses, de néprajzi és stiltörténeti értéke az ily hozzájáruló észleletek által jelentékenyen fokozódik.

Egyébként ez időszert minden hazai etnografus tisztában van már az iránt, hogy a hazai népipar produkcióiban nincs közös „magyar” izlés, de a mennyiben egyes vidékek saját jellemvonásait megtartották, az izlés vidékenként változik.

Szélesebb körökre terjedő, egységes izlés csak rokon iparágakban és »úri« himzésekben észlelhető.

Ezt ugyan tudtuk már előbb is, de Huszka képes albuma újból bőségesen tanúsítja. Hálával tartozunk neki különösen azért, hogy a szűrszabóknak és fazekasoknak termékeit oly szeretetteljes gondnal másolta és gyűjtötte.

Ezekben több a megegyező vonás, mint a különböző községeknek háziiparában. A jelenség magyarázata nem nehéz. Egyrészt az illető iparágakban átöröklődtek a mustrák nemzedékről-nemzedékre, másrészt különböző céhekben hasonló mustrakönyveket használtak. Hozzájárult maguknak az illető árucikkeknek szélesebb körökben való elterjedése, tehát a másolás lehetősége, végül okozza a mustrák állandóságát, hogy a nép konzervatív hajlama nemzedékeken keresztül ragaszkodott a megkedvelt idomokhoz.

E mustrák gyűjteményében, mivel azok a motívumok magyar iparosoknak évek hosszú során át folytatott gyakorlatában megállandósultak és mivel azok a magyar alföld jelentékeny részén vannak érvényben, joggal ismerheti föl a kutató a magyar izlés megnyilatkozását. Ez az ornamentika, a hogy előttünk van, jelen századunkból származó subákon s egyéb öltözeti darabokon, elűt minden egyéb bel- és külföldi ornamentikától és ebben az értelemben csakugyan eredetinek mondható.

Óvatos kutató azonban az eredetiséget nem fogja úgy értelmezni, hogy ez egyúttal ősi származást is jelent, és nagy hiba volna ennek az ornamentikának a szálait Lebediából vagy épen a magyarság ősi hazájából származtatni.

Mert egy kevés kritikával és a hazai céhek történetének némi ismeretével reá jutunk, hogy a céheknek ez az ornamentikája nem lehet régibb, mint maguk a céhek, és a díszítés magyar volta is csak attól az időponttól kezdődik, a mikor a céhekben a magyarság számbavehető erővel tömörült.

Ez az időpont a XVI. századra tehető. Ekkor kezdett a magyarság egy része a céhekbe behatolni és nagyobb számmal némely iparágakban érvényesülni.* Ez iparágak közé tartozott a szűrszabóknak s a fazekasoknak mestersége.

A valószínűség tehát a magyar céhes ornamentika tekintetében az, hogy magyaros jellegét, melylyel kétségtelenül bír, csak a XVI–XVII. század óta öltötte, azoknak a magyar iparosoknak a kezén, a kik azokat a mustrákat mívelték.

A ki az ellenkezőt kívánná bizonyítani, az tartoznék a XVI. és XVII. századokat megelőző hasonló ízlésű mustrákat bemutatni, mire a gyűjtők eddig nem voltak képesek. Ők azt állítják, hogy azért nincsenek régi szűrszabó mustrák, mert a szűrők s a mustrák elvesztek; azonban ez nem áll, mert, legalább részben, megvannak a régibb mustrák, csak hogy azoknak a jellege még nem magyarosodott meg.

Ily mustrákat a nyilvános gyűjteményekben, úri családoknál, kat. és ref. egyházak ruházatain és urasztali szerein elég bőven ismerünk.** Sokszor az ájtatos hívők, a kik

* A céhek magyarosodásának jelenségeiről a XVI. és XVII. században találhatók adatok Szádeczky Lajos értekezésében „A céhek történetéről Magyarországon”. (Értekezések a tört. tudományok köréből XIV. kötet 7. szám.)

** Elég az iparművészeti múzeum gazdag gyűjteményén végigmenni, vagy a Huszka vagy Pulszky-féle albumokat végignézni, hogy velök megismerkedjünk.

azokat az egyház céljaira szentelték, beléhvímézték a nevüket és az évszámot. Ezek az évszámok néha a XVI. századig, máskor csak a XVII. és XVIII. századig érnek föl. Ime itt kapjuk modern hazai ornamentikánknak, úgy az úri osztályoknál divó, valamint a céhekben mívelt, sőt néha a nép házi köreibbe is behatolt, motívumainak tárházát.

Az első tekintet is meggyőz bennünket arról, hogy e mustráknak legtöbbje a velencei és augsburgi XVI–XVII. századi mustrakönyvekből származott hozzánk. Elterjedésök és hatásuk a hímzés és varrás terén ép oly erős volt, mint a hogy a renaissance olasz és német ötvöseinek mintái belévették magukat hazai ötvöseink ornamentikájába és a mint az olasz majolika árú, valamint a németországi kőárú befolyásolta hazai fazekasainknak a mintáit.

Ezeket a befolyásokat apróra kinyomozni hazai műtörténetünknek ezután teljesítendő feladatai közé tartozik. Legelőbbre vagyunk az ötvösök ornamentikájának tekintetében, melyben az augsburgi és nürnbergi mesterek előmintáit néhány esetben a leghívebb utánzásig lehetett megállapítani.

Hasonlóan az agyagművesség körében is találtak ily érintkezési pontokat.

Az idegenföldi mustrák terjedésének különböző módjai és közvetítői voltak. Jártak itt az utóbbi három évszázadban olasz és németországi építészek, szobrászok és festők. Hasonlóképp jártak külföldi helyeken magyarföldi művészek és iparosok, a kik a nyugoti stílusok változásait hazánkban közvetítették. A céhekben dolgozó hazai mesterekre bizonyára még más egyéb hatások is érvényesültek. A török világ közvetlen kapcsolatba hozta őket a kelet iparcikkeivel. Kis-Ázsiából ezer számra hozták Brassón át az országba a keleti szőnyegeteket.

A XVII. század óta a felföld agyagművességében a Habaner izlés érvényesül a XVIII. században pedig a tatabányai, holicsei, stomfai s egyéb majolika-gyárak közvetítik a németalföldi, francia, bécsi mustráknak a beszívárgását.

A ki ez utóbbi századoknak hazai ornamentikájáról őszintén és alaposan számot akar adni, annak mind e tényezők közreműködésével számolnia kell.

Sőt a különféle hatások tarka együttességében arról a hatásról sem szabad megfeledkezni, mely a haza ortodox hitű lakosságának egyházi szükségleteit kielégítő iparágakban tapasztalható és a melyet úgy lehet jelezni, hogy az az ortodox bizanci izlés érvényesülése az építészetben, festészetben, faragásban, ötvösségben stb. A hazai ortodox szlávság és oláhság nem csekély mértékben tapasztalta és tapasztalja ennek az izlésnek állandó hatását és hiba volna e sajátzerű ornamentikának létezésére hazánkban szemet hunyni.

Nem kívántam kimeríteni a tényezőket, csak néhányat példaképpen idéztem, melyekre ügyelni kell, a mikor a hazai ornamentikáról tiszta képet kívánunk nyerni.

Műtörténeti igényeinket csak oly mustragyűjtemény fogja véglegesen kielégíteni, a mely mindezeket a tényezőket is, akár hazaiak, akár idegenek, szemmel tartja.

Ezért azt mondhatjuk, hogy az eddig történt, elismerésre méltó, igen becses gyűjtések után is még nagy munka vár a kutatóra; a hazai műtörténet még sok értékes anyagnak egybeállítását igényli.

Ez áll különösen az utóbbi három századra nézve, mely bővelkedik emlékekben, inkább mint a XVI. századot megelőző időszak.

Áttérve a középkorra, mit tudhatunk az akkor hazánkban dívott ornamentikáról? Támpontjaink, mikor e kérdésre felelünk, gyérebbek, mert kevesebb emlék maradt, gyérebbek az irodalmi s egyéb följegyzések és homályosabb a történeti háttér.

Mindezeknél fogva tágabb tér nyílik föltevésekre.

E hipotézisekből azt, a mely leginkább zavarhatja meg a tárgyilagosságot, elfogulatlan kutatást, mindenekelőtt el kell mellőzni.

Azt állították, hogy az alföldi szűrszabók mustrái már a középkorban, a XVI. századot megelőző öt században is léteztek.

Ez nyilvánvaló lehetetlenség, mert köztudomású tény, hogy az iparos céhekben a magyarság csak a XVI. század óta kezdett számbavehető módon tömörülni.

A hazai növény-ornamentikát XV. századi egyházi emlékeken, a sodrony-zománcban figyelhetjük meg legszabatosabban. Ehhez fűzhetnők talán a XVI-dik századi növény mustráinkat. Azonban most már tudjuk, hogy ez a szép hazai technika, és valószínűleg mustráinak jelentékeny csoportja is, a XV. század elején Velencéből vagy Velence tájáról származott át hozzánk.

Ugyancsak az ötvösség körében ismerünk sajátos műveket, filigrános ékszereket a XV. századból, de valószínű, hogy ez a technika, mely némely balkánvidéki szláv törzseknél még mai napig is mint házi ipar él, akkor is már az ő sajátjuk volt.

Ismerjük több helyütt az építészettel, a szobrászattal és festéssel kapcsolatos ornamentikát, mely a román és csúcsíves korban nálunk dívott. Azoknak a jellege vagy közel áll az északi olaszok ízléséhez, vagy francia szerzetesek hozták, avagy németországi műhelyekből ered; eredeti magyar vonásokat e négy-öt században kerestünk, de eddig ilyeneket nem találtunk.

Még leginkább remélhettük, hogy az egyéni ékszerekben s a lószerszám díszítésére szolgáló ötvösművekben kapjuk meg a nemzetnek árpádkori ornamentikáját, korábbi hazáikból hozott sajátos ötvösségi ornamentikának a folytatásául.

Azonban mennél sűrűbben kerülnek elé a hazai földből az árpádkori kincsek, annál inkább meg kellett győződnünk arról, hogy az ősök aránylag igen gyorsan európaiasodtak meg. Sem ezekben a kincsekben, sem a sírletekben annak az ornamentikának, melyet Etelkőzből és Lebediából hoztak, nincs nyoma.

Tehát a mennyire most lehet véleményünk a magyar középkori ornamentikáról, a nép ízlését ugyan nem ismerjük, de valószínű, hogy házi iparában ragaszkodott ősi geometriai modorához; ellenben az iparosok és a felső, az úri osztály, hamar kedvelte meg az európai környezet ízlését.

Visszafelé menve a honfoglalás korára, lassan a művészi környezetet is kezdjük ismerni, melybe a IX. században a magyarság ide jutott.

A helyzet az, hogy az építést országszerte lombardok végzik, az ő ízlésük bukkan föl legsűrűbben azokon az építészeti díszítményeken, melyeket a IX–XI. századokból ismerünk. A szegszárdi, zalavári, arácsi és több egyéb domborműves töredék, az ő örökös ismétlődő szallag fonadékos mustrájukkal, nem magyar embereknek faragmányai, de velencei, dalmát vagy friauli emberek keze művei.

Ezek mellett gyérebben bár, de mégis akad néha egy-egy nemesebb alkotású faragmány, mint a székesfejérvári koporsó, melyen emberi idomok mellett növények jelentkeznek. Erről az emlékről és hozzá hasonlóról azt vélhetjük, hogy bizanci mustrák után készültek, vagy éppen vándor görög kézműves faragta. Ugyancsak a bizanci művészetnek szent István palástján és több, az ő nevéhez fűződő szövetben maradtak meg a X. és XI. századoknak a mintái.

E két külföldi ornamentika mellett a belföldi népek sajátos ötvösségi gyakorlatairól is vannak tanúságaink. Messze vinne azokat közelebről elemezni; itt beérhetjük azzal, hogy a honfoglalás előtti díszítésnek a szláv törzsek primitív házi ötvösségében maradt meg a nyoma.

Mikor a magyarság ebbe a környezetbe szállott, mint hódító szolgálatába fogadta a longobard, bizanci, szláv, német s egyéb kézműveseket; azok dolgoztak a hódítók számára, a maguk longobard, bizanci, szláv stb. ízlése szerint.

Igy magyaráznom az úri magyarság ízlésében a X. és XI. századokban bekövetkezett változást. Nem is kell azon csudálkozni, hogy ez a változás a régi ízlés elejtésével beállott; mert nem a nép, nem az egész nemzet hagyott föl korábbi orna-

mentikájával, csak az úri osztály, az a rétege a nemzetnek, mely nem maga csinálta holmiját, mivel egyéb vitézi gondjai voltak. Az úri osztály, hazai műtörténetünk tanúsága szerint, azután is mindig közvetítette a nemzet zömével az idegen szokásokat, fölfogásokat és ornamenteket.

Úgy vélem, hogy az ötvös izlés, melyet jobb módú magyar uraknak X. és XI. századbéli sírjaiban észlelünk, csak az arisztokrácia izlését képviseli. A magyar nép előkelői számára idegen ötvösök készítették ez ékszereket. Az tehát nem tekinthető oly értelemben ősmagyar izlésnek, mintha az a magyarság képzelmeiből eredt volna; az csak az akkori magyar uralkodó osztály izlését képviseli, mely recepción alapul. Tapasztaljuk egész régi műtörténetünkben, hogy a nagy stílamlatokat mindig a felső rétegek útján kapjuk az országba.

Mikor népünk Etelközben és Lebediában időzött, talán a VI–IX. századokban, akkor ott és azontúl messze vidéken a szasszanidák izlése uralkodott. Ezt fogadta be az akkori magyar uralkodó osztály. Kapta pedig mint egy hanyatló, sőt tönkre ment birodalomnak izlését, mely épp úgy mint a nemzet, a mely lételt adott volt neki, már kiélte magát. Csak mint oltvány más népek izlésében, volt termékenyítő hatással a szasszanida izlés. Termékenyítette az elő-ázsiai semita népek művészetét és kétségtelenül hatással volt a bizanci művészetre.

A magyar ősök művészi hagyatékában is lehet már a romlott szasszanida izlés mellett e kétféle stílus nyomait észlelni. Világosan látható az is, hogy az a fölfogás, ahogy az ő ötvöseik a szasszanida motívumokat kezelték, már-már értelmetlenekké változtatta e formákat anynyira, hogy az egykor nemes idomú levél- és indadíszek majdnem mértani formákká merevedtek.

Huszka az ő albumában módot nyújtott mindenkinek, hogy a szasszanida építészeti ornamentika néhány alakját: * a virágkelyhet, rozettát, palmettát, a hármas levelet, a csipkés szélű és szívídomú leveleket a honfoglalók hagyatékából eredt motívumokkal összehasonlítsa.** Még találóbb összehasonlításokat lehet tenni, hogy ha a szasszanida ötvösség köréből veszszük az analógiákat, mert nyilvánvaló, hogy az ősmagyarok lebediai ötvöse is azokból a mintákból merítették az ő mustráikat.

Készülőben van Smirnownak nagy műve, az Oroszországban és egyebütt fönmaradt nagyszámú szasszanida ötvös-művekről és ebben bőven meg fogjuk kapni az előmintákat a honfoglalók ékszerein szereplő mustrákra. Ezt a nagy forrásmunkát annál türelmebben várhatjuk meg, mert biztosra vehetjük, hogy több világosság fog abból a forrásból az ősök hagyatékára áradni, mintha megpróbáljuk egyik-másik még meg nem fejthető ősi idomnak értelmét XIX. századi szűrszabók mustráiból értelmezni, a mi, véleményünk szerint, hiba a helyes módszer ellen.

Mert össze akarni kötni hazai ornamentikánknak elejét annak XIX. századi fejleményeivel, a nélkül, hogy a kilenc század alatt bekövetkezett változásokra tekintettel volnánk, ez ellenkezik a műtörténeti kutatás elemi törvényeivel.

Pedig ezekre a változásokra annál inkább kell ügyelnünk, mert nálunk is szabályszerűen bekövetkeztek a stílváltozások egymásután, csak úgy, mint Európának mindazonon a vidékein, melyek az európai stílusok hatásai alatt állottak.

Fejtegetéseink végeredményéül azt javaslom, hogy hazai ornamentikánk történetének igen nehéz és fontos problémáját egyszerűsítsük úgy, a hogy azt egyszerűsíteni lehet és kell.

Keressük és gyűjtsük a hazában lakó népek házi iparában létezett és még létező mustrákat és iparkodjunk azokban az ősi állandó motívumokat, melyek ily nagyon

* A XVI. táblán.

** V. kép, VI. kép XII. 1–4, XIII. 1–5.

konzervatív, lassan változó műgyakorlatokban találhatók, megállapítani. Ezekben kapjuk majd meg a magyar nép ősi izlésének megnyilatkozását.

Továbbá gyűjtsük össze a céhek körében dívott, valamint az úri osztály szükségleteire készült mustrákat. Ezekben a nemzet ú. n. művelt rétegének kapjuk az ornamentális izlését. Ez nagyjából összetalál a külföld nagy stílváltozásaival, olykor-olykor módosítja azokat, sőt önálló hajtásai is vannak; ezek képviselik felső társadalmi rétegeink produktív képességét.

A két izlés nem egyforma, azt a mai kor is mutatja, a múlt időkben sem volt egyenlő. Mindig volt úri izlés és volt népies izlés.

Ha pedig e két áramlatnak, a felsőnek és az alsónak egymásra való hatását megfigyeljük, igen érdekes eredményekre jutunk.

Azt tapasztaljuk ugyanis, hogy az úri izlés a XVI. század óta a népzílést új motívumokkal táplálta, termékenyítette; a nép ezeket az elemeket befogadván mustrái közé, ragaszkodott hozzájuk és mai napság a korábbi úri izlés durvább formákban ugyan, de gyarapodva a nép képzelmével, megmaradt.

Viszont a népies elem a céhekben tért nyervén, a nemzetközi formáknak hazai jelleget adott, sőt egyik-másik iparművészetben önállóságra jutott; ennek köszönhetjük p. o. az u. n. erdélyi zománc keletkezését.

Ismeretes, hogy a mi századunkban a művelt osztályok produktív képessége az ornamentika terén világszerte zátonyra jutott. Napjainkban az úri művészet szorultságában a múlt századokhoz fordult vissza és annak tőkét kívánta kamatoztatni. Mikor e tőkét kimerítette, megemlékezett úri osztályunk a népről. Európaszerte az alsó rétegek háziiparában fönmaradt ősi ornamentális tőkét kezdték fölfödözni. Ebben vélték megtalálni az igazán nemzeti stílusok megifjusodására vezető bőséges forrást. Mi magyarok is ebben a stádiumban vagyunk és a mikor a különféle vidékek népiparát tanulmányozzuk, azt hisszük, hogy a nemzet igazi geniusa ebben rakta le hamisítatlan kincseit, melyeket csak újra föl kell éleszteni, pedig tévedünk. Az a becses anyag csak a néprajzot és a műtörténeti tanulmányokat istápolhatja igazán.

Nemzeti stílus e szerény motívumok pusztá reprodukciójából nem fakadhat. Ilyent csak a művészek teremtő ereje és a természet örök ifjú forrásához való visszatérés alkothat.

A világ lassan-lassan kezdi ezt az elemi igazságot fölismerni és örömmel tapasztaljuk, hogy a XIX. század végén az emberi képzelem ismét elég termékeny arra, hogy évszázados kimerültségéből fölocsudva, új stílusnak megalkotásával próbálkozzék.

Hampel József.

SZILÁGY-NAGYFALUSI HIMZÉSEK.

1. Fodros-petrezselymes. — 2 Szöllőtűrtős. — 3. Fenyőágas. — 4. Kis tornyos. — 5. Szilvás. — 6. Héjja körmös.
7. Madaras. — 8. Szilvás. — 9. Rózsás makkos. — 10. Csereleveles.

